

Vrátí se mikroplatby?

Systemy pro placení malými částkami na internetu se možná znovu objeví

VOJTĚCH BEDNÁŘ

Mikroplatební systémy byly svého času moderní a rychle se rozvíjející cestou, která umožňovala platit za služby a zboží malými částkami. Na bázi mikroplateb fungovalo mnoho různých věrnostních systémů a zdálo se, že jejich budoucnost je jen a jen růžová. Nicméně pak skončily a momentálně prakticky neexistují. Nyní se zdá, že může dojít k jejich pozvolnému návratu.

Mikroplatební systémy mají mnoho využití a v konečném důsledku jsou pro uživatele velkým přínosem, o který jsme byli po poměrně dlouhou dobu ochuzeni. Pokud bude existovat dostatečně bohatý výběr služeb, které mikroplatební systém využijí, nezbývá, než doporučit si účet určitě založit. Jedná se totiž o pohodlnou a užitečnou investici, které by uživatel neměl určitě litovat.

Co jsou mikroplatební systémy?

Mikroplatební systémy jsou založeny na využití virtuálních peněz. Mnoho služeb na internetu má svou hodnotu a mohou být placené, nicméně problém je v tom, že jejich hodnota není dostatečně vysoká na to, aby služba mohla být placena klasickým způsobem. Proto vznikly mikroplatební systémy. Jejich hlavním úkolem bylo suplovat peníze ve virtuálním světě, a proto byly s reálnými penězi do jisté míry propojeny. Mikroplatby fungovaly v podstatě tak, že si uživatel vytvořil virtuální účet. Na něj převodil určité množství peněz ze svého skutečného bankovního účtu. Peníze buď zůstaly v původní podobě, tedy jako koruny/haléře, nebo se vzhledem k virtuálnímu prostředí přejmenovaly (například Q) a změnil na virtuální měnu

nezbylo nic jiného, než najít cestu, jak vyplatit peníze, vlastně mikropeníze svých klientů zpátky jejich majitelům a jejich účty postupně zrušit. Hlavním negativem bylo prakticky okamžité zastavení všech transakcí k prvnímu lednu 2003 a tím ochromení celého slibně se rozvíjejícího trhu s pestrou nabídkou zboží a služeb na českém internetu.

Omezení zajišťování platebních systémů na banky bylo, jak se zdá, ze strany zákonodárců tak trochu nepochopením a také tak trochu obavou z defraudací. Mikroplatební systémy mohly být zneužity k podvodům, a to jak provozovateli, tak i jejich uživateli. Přestože se obvykle dbalo na bezpečnost a používala se ta nejlepší zajišťovací opatření, jakých byli jednotliví provozovatelé schopni, otázka bezpečnosti samotných transakcí, stejně jako účtů a především pak reálných peněz, které se za těmi virtuálními tak či onak schovávaly, byla sporná a poměrně ožehavá, i když otevřeně a nahlas se jí příliš mnoho odborníků ani novinářů nezabývalo. Nový zákon však místo toho, aby mikroplatební systémy přivedl do aliance s bankami, je zrušil. Výsledkem byl poměrně nelichotivý stav.

Ztráta platebního instrumentu ochromila ne jednu službu a zastavila nejen slibně se rozvíjející projekt. Dopad mělo jejich zrušení pochopitelně ani ne tak na elektronické obchody, prodávající „reálné“ zboží vyšší hodnoty, ale především, ty malé podniky, kde se sázelo na víceméně marginální platby. Od konce mikroplatebních systémů se na českém internetu nenašel platební nástroj, který by byl schopen bezpečně a přitom dostatečně rychle a spolehlivě zajišťovat transakce o haléřové hodnotě. Realizovat platby, jejichž cena je velmi nízká, je totiž technicky vzato vzhledem k poměru mezi náklady a cenou transakce dražší, než realizovat platby vyšší, a žádný jiný běžně užívaný platební prostředek, jako je kreditní karta, telefon se zvýšenou sazbou nebo SMS, nepřichází u služeb, jejichž cena se pohybuje okolo jedné koruny, v úvahu. To pochopitelně znamená, že mnoho potenciálně zajímavých služeb muselo sbalit kufry a česká legislativa tak jedním krokem utopila možný technický a komerční rozvoj. Je také pravdou, že ani samotní provozovatelé platebních systémů se nepokusili podniknout prakticky nic a své podnikání ukončili de facto bez boje.

Nová vlna

V září 2004, více než rok a půl po ukončení provozu mikroplatebních systémů, z nich zbyly pouze torza. Služby, které fungovaly a fungují na podobných principech, nejsou spojeny s penězi, s reálnými účty a postrádají tak mnoho z kouzla skutečných mikroplatebních systémů. Navíc se mnoho z nich dostalo do problémů, mimo jiné s hledáním odbytišť, tedy serverů, na nichž by mohly fungovat. Věrnostní systémy svázané s weby vět-

šinou jediného provozovatele uživatele nelákaly ani zdaleka tak, jako původní podoba mikropeněz typu IlikeQ, chyběla a chybí jim potřebná flexibilita a také tyto „peníze“, ať se jmenují jakkoliv, postrádají skutečnou hodnotu. Věci které je možné si za ně pořídit, jsou obvykle drobnější, než byly ty získatelné v rámci bývalých mikroplatebních systémů. Tedy je v žádném případě nenahrazují.

Přesto se zdá, že problém jménem legislativa byl prolomen. Právě v době, o které hovoříme, jeden z provozovatelů mikroplatebních systémů oznámil, že se mu z nedobrovolného vězení podařilo vyklouznout. Virtuální peněženka Monetka počítačového vydavatelství a nakladatelství Computer Press oznámila, že se jí podařilo získat výjimku České národní banky (ČNB), potřebnou pro další fungování, a že tedy může opět zahájit provoz.

Monetka vznikla v roce 2002, ze kdy pochází také screenshot, na němž si ji můžete v původní podobě prohlédnout. Monetka je elektronická peněženka. Funguje stejně jako ostatní mikroplatební systémy. Je možné si do ní peníze uložit, je možné z ní peníze opětovně vybrat a je možné také peníze převádět v rámci stejného systému z jednoho účtu na druhý. Všechny tyto služby by měly být po obnovení provozu z pohledu uživatele zadarmo, s výjimkou výběru. Uloženými penězi bude možné platit na serverech, které se do mikroplatebního systému zapojí, a pokud se najde subjekt ochotný pro opačný proces, bude možné pe-

► IlikeQ od společnosti Villusion, a.s., byl jedním z nejoblíbenějších systémů.

níze z tohoto systému také zpětně získat. Tedy mikroplatby se vracejí zpátky do své původní podoby, avšak zatím pouze prostřednictvím jediného subjektu. Zde je ale třeba říci, že Monetka od počátku nebyla úplně klasickým mikroplatebním systémem. Byla totiž určena nejen pro zmíněné malé platby, ale také pro větší objemy peněz. Bylo projektováno, aby s ní bylo možné platit také větší částky, a proto na rozdíl od klasických systémů operovala v běžné, pouze virtualizované měně.

Zádrhel?

V době, kdy byly mikroplatební systémy na svém vrcholu, byla Monetka (www.monetka.cz) pouze

jedním ze subjektů, který tuto službu poskytoval. Mnohem větším a známějším byl systém společnosti Villusion, a. s., nazvaný IlikeQ. I když byl provoz legální bez nutnosti vlastnit nějaké výjimky, nešlo o příliš finančně výhodnou záležitost a mikroplatební systémy na své existenci mnoho peněz nevyděly. Ačkoliv projektů přibývalo a obrat virtuálních i reálných peněz stoupal, vše bylo stále pod úrovní výnosnosti provozu těchto systémů a k zastavení jejich fungování tak došlo dříve, než mohly zažít skutečnou konjunkturu. Úspěšnost systémů se tak měřila spíše počtem uživatelů a realizovaných transakcí než obratem a penězi, které by si provozovatelé těchto systémů vydělali.

Jak to celé funguje po technické stránce

Technologie mikroplatebních systémů

Mikroplatební systémy jsou obecně založeny na serveru, který uchovává informace o uživatelských účtech a jejich transakcích. U každého účtu je evidován především jeho zůstatek a dále poslední prováděné operace. Každý uživatel se při připojení ke svému účtu identifikuje obvykle prostřednictvím jména a hesla. Veškerá komunikace musí být zabezpečena, protože ač se jedná o malé částky, přeci jen zde jde o peníze.

Nejrůznější subjekty, které mají vlastní účet (a dohodu s provozovatelem systému), mohou zprovoznit platební bránu. Ta funguje tak, že ten, kdo požaduje platbu prostřednictvím systému, umístí na svůj server potřebný systém a spojí jej se serverem provozovatele. Uživatel se může například přímo na stránkách časopisu přihlásit do svého účtu, provést již předdefinovanou platbu na účet časopisu, a poté, co systém provozovatele mikroplatebního systému časopisu potvrdí provedení mikroplatby, časopis uživateli zpřístupní například požadovaný článek, archiv nebo výsledek složitějšího vyhledávání.

„Nabíjení“ účtu se provádí obvykle převodem peněz z účtu uživatele na účet provozovatele systému s jednoznačnou identifikací odesílatele (např. specifickým symbolem platby). Peníze, které končí u provozovatele služby, jsou virtualizovány,

tedy přepočítány v daném kurzu na peníze elektronické. V českém prostředí, kde je nejnižší platební položkou haléř, to je typicky 1/100. Virtualizované peníze mohou být uživateli i zpětně vypláceny opačným procesem, tedy převedením na jeho účet. Technicky k tomu všemu stačí patřičná sada serverů s nutnými skripty, propojení s účetním systémem (a jeho prostřednictvím s účtem a bankou provozovatele), platební brány pro komunikaci mikroplatebního systému jednak s jeho uživateli a jednak s obchodníky – majiteli serverů, které se do systému zapojí, a několik dalších záležitostí. Pro firmu se zkušenostmi z on-line obchodem by nemělo jít o nic složitého.

Mikroplatební systémy a bezpečnost

Dnes jsou obavy o bezpečnost, zvláště pak o bezpečnost peněz na internetu mnohem vyšší, než tomu bylo v době rozmachu zmíněných systémů. Základní zabezpečení zřejmě zůstane stejné. Tedy šifrované spojení s webovým serverem, ověřování objektů účastnících se jednotlivých transakcí pomocí certifikátů a možná využití nějaké metody podepisování samotných operací. Vzhledem k tomu, že použití MPS se v mnohém podobá elektronickému bankovníctví, se možná v budoucnosti v případě jejich návratu dočkáme také používání elektronických podpisů. Mohou fungovat i spe-

ciální aplikace svázané s prohlížečem a mnoho dalších možností, nicméně to neznamená, že by bezpečnost nebyla problémem. Staré mikroplatební systémy během své existence nezažily masivnější pokus o útok nebo o podvod, tedy přesněji řečeno o tom není nic známo. Jak bude stoupat množství peněz, které novými systémy protečou, je ale pravděpodobné, že se podobné pokusy objeví. Je otázkou, jak si s nimi systémy, kterým se podaří fungovat, vyrovnají.

Bezpečnost mikroplatebních systémů ovlivňuje všechno, co ovlivňuje zabezpečení dat na internetu obecně. Tedy především nově objevené bezpečnostní problémy softwarových, ale i hardwarových komponent, a to jak na straně klientů, tak i na straně serverů a v používaných technologiích.

Technika ze strany uživatele

Je pravidlem, že každý uživatel mikroplatebního systému má přístup k administračnímu rozhraní, které se v mnoha ohledech podobá elektronickému bankovníctví. V rozhraní, které je založené na WWW a na zabezpečeném připojení, má možnost provádět základní akce se svým mikroplatebním účtem. Především mívá k dispozici přehled provedených transakcí. Některé operace, třeba převody peněz na jiný účet, jejich odesílání či do jisté míry řízení propojení mezi reálným a mikroplatebním účtem také lze provádět z tohoto rozhraní. Nicméně pro provedení samotné platby nemusí být nutné do tohoto rozhraní přímo vstupovat.

Monetka má výjimku

Jeden z dřívějších mikroplatebních systémů, Monetka, provozovaný společností Computer Press, obdržel v září 2004 povolení k provozu. Tím se tomuto systému, jenž nebyl v dobách, kdy mikroplatební systémy fungovaly, největší ani nejdokonalejší, povedlo obejít legislativní problém, který v minulosti vedl k úpadku a praktické likvidaci všech mikroplatebních systémů v ČR a tím k zastavení jejich provozu. Podaří se Monetce obnovit zašlou slávu? Je mnoho argumentů pro i proti. Computer Press je vydavatelem a zprostředkovatelem majitelem několika úspěšných elektronických obchodů. V nich se mikroplatební systém určitě znovu využije, ale co jinde? Elektronické obchody u nás provozuje mnoho subjektů a některé z nich provozovatele Monetky nemají zrovna v lásce. Je důvod se domnívat, že současná výjimka ČNB pro jeden ze systémů je možná na nějakou dobu jediná, ale ne navždy. Dříve nebo

► Dnešní podoba Monetky, kdy všichni netrpělivě očekávají, co se bude dít.

◄ Zde je podoba Monetky v době její největší slávy.

později se mohou objevit další mikroplatební systémy, ať ty, které zde v minulosti existovaly, nebo které teprve vzniknou. V každém případě se

tak otevírá cesta k něčemu, co bylo rok a půl považováno za mrtvou záležitost a smutný slepý konec dějin českých moderních informačních služeb.

Monetka nyní přichází do situace, kdy se začíná prakticky znovu. Nikdo, a zřejmě tím méně její vlastníci, neočekává, že by vydělala peníze. Nicméně se může stát na nějakou dobu ve svém oboru prakticky monopolní a oživit ty služby, které díky změně zákona přestaly fungovat – přesněji může přivolat nové. Mikroplatby mají oproti běžnému placení za zboží mnoho výhod. Jsou pro obchodníka v sektoru, kde se platí malé částky, výhodné, a otevírají cestu k zavádění služeb, které zde nyní existují v minimální míře. Především můžeme hovořit o digitálních médiích, o účasti v on-line hrách a o placení za obsah. Snadno by se tak mohlo stát, že například články na zpravodajském serveru by byly zpoplatněny několika haléři, a když ne ty aktuální, tak alespoň přístup do archivu, k podrobnému vyhledávání a podobně. To vše je nyní opět reálné. A přestože se typický uživatel zpravodajského serveru při představení placení za obsah otřese, může to v koneč-

ném důsledku přinést pozitiva především jemu. Jde o to, že obsah může být kvalitnější, a může být exkluzivnější. Aktuální situace je tedy v době psaní tohoto článku taková, že jeden z mikroplatebních systémů se vrací zpět na českou scénu. To je ovšem málo. Dá se předpokládat, že další systémy se pokusí nějakým způsobem Monetku následovat, ať již půjde o subjekty, které na tomto trhu existovaly již před počátkem platnosti nového zákona, nebo o nové, které teprve vzniknou. Argumentem, který v souvislosti s jejím návratem můžeme slyšet a který se zdá být oprávněným, je například to, že provozovatel Monetky je vydavatelství, které mimo jiné vlastní několik internetových obchodů a hostingovou společnost. To může být pro mnohé servery, které by rády využívaly mikroplatební systém, značným problémem, protože (jak bylo připomenuto např. na www.lupa.cz/clanek.php3?show=3665), prakticky vzato by musely spolupracovat se svou vlast-

ní konkurencí. Tato skutečnost pravděpodobně dále zvýší tlak na obnovení dalších mikroplatebních systémů. Pokud nová Monetka odstartuje jako první, bude mít velikou výhodu, ale je pravděpodobné, že výhoda nebude trvat věčně. Uvidíme, kdo se svou službou přijde jako další a jakou formu se mu podaří vytvořit.

Otázka dalších

Monetka je majetkem vydavatelství Computer Press, tedy nikoliv banky, a proto potřebuje pro svou činnost výjimku ČNB. Mikroplatební systém by však, přinejmenším teoreticky, mohly provozovat i samotné banky nebo firmy, které by s bankami vytvořily alianci. V takovém případě by ovšem mohlo dojít k daleko těsnějšímu spojení mezi běžným účtem uživatele a mikroplatebním systémem. Výsledkem by bylo mnohem větší pohodlí, zejména pro uživatele, a v důsledku také mnohem více různých služeb, které by byly v rámci takového mikroplatebního systému provozovány. Je krajně nepravděpodobné, že by se do podobného podniku pustila nějaká banka sama o sobě – finanční domy jsou totiž známy svou konzervativností. Nicméně lákadlo je velké a lze se domnívat, že je pouze otázkou času, než se objeví nějaká firma, která mu podlehne.

Také otázka obnovení některého z bývalých mikroplatebních systémů není zcela mrtvou záležitostí. Jestliže se podaří alespoň jedné službě vyhovět podmínkám, které si centrální banka jistě kladla, aby výjimku udělila, pak je možné, že tyto podmínky splní někdo další. A hráči, kteří již na trhu byli, budou mít nepochybně přinejmenším určitý zájem. Otázka tak zřejmě bude spíše znít, kdo na obnovení mikroplatebního systému jako první sežene potřebné prostředky a kdo přesvědčí investora, že tato technologie má budoucnost.

4 0636/FEL □

Mikroplatební systémy

Pohled do historie:

- Rozšířily se v letech 2001–2002.
- Nejznámějším bylo IlikeQ (www.ilikeq.cz).
- Fungovaly na principu převodu malých částek z virtuálního účtu.
- Peníze na virtuálním účtu byly směnné s reálnými penězi v daném kurzu.
- Bylo možné je převádět i mezi účty.
- Systémy ukončily svou činnost 1. ledna 2003 v důsledku změny zákona o platebním styku.

Účel mikroplatebních systémů:

- Platit za služby v malých částkách.
- Platit za obsah dodávaný on-line kanály.

- Často darování financí na různé účely.
- Připisování financí uživatelům, obvykle za jejich akce související s reklamou toho, kdo připsával.

Budoucnost mikroplatebních systémů:

- V současnosti má povolení jeden z těch, které již existovaly (www.monetka.cz).
- Osud dalších je stále nejasný, ale ne tak beznadějný jako byl předtím, než Monetka oznámila návrat.
- Je pravděpodobné, že dříve nebo později někdo opět přijde s novým systémem.
- Nový příchozí může rovněž získat výjimku ČNB nebo se spojit s některým bankovním členem.